

**Новіков І.А.**

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

**Ямпольська Л.М.**

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

## **РОЛЬ АБДУЛЛИ ОДЖАЛАНА – ЛІДЕРА РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ КУРДИСТАНУ – В АНТИТУРЕЦЬКОМУ РУСІ ОПОРУ (70-ТІ–80-ТІ РР. XX СТ.)**

*Стаття присвячена участі лідера курдського національного руху Абдулли Оджалана в антитурецькому русі опору 1970-х – 1980-х рр. Основні завдання: з'ясувати ідейно-політичні засади діяльності А. Оджалана, проаналізувати передумови, етапи становлення та еволюції Робітничої партії Курдистану (РПК); дослідити вплив «курдського питання» на політичну систему Турецької Республіки в зазначений період; дати оцінку діяльності курдського лідера в контексті боротьби курдської спільноти за політичну автономію / незалежність Турецького Курдистану.*

*Авторами використані загальнонаукові та спеціально-історичні методи дослідження.*

*Проаналізовано причини, загальний контекст виникнення та розвитку турецького-курдського конфлікту в 70-х–80-х рр. XX ст. Особливу увагу приділено ідеологам турецького курдизму (Абдулла Оджалан, Хакі Карер, Бакі Карер, Фехмі Ілмаз, Алі Хейдер Кейтан). Ця група курдських і турецьких ліворадикальних інтелігентів стали засновниками однієї з найбільш радикальних партій у політичній структурі Турецької Республіки – Робітничої партії Курдистану (РПК). Визначено основні етапи розвитку РПК, трансформацію її стратегії: від збройної боротьби до політичної участі та використання дипломатичних засобів, що дозволяє переосмислити динаміку турецько-курдських відносин і прогнозувати сценарії розвитку ситуації.*

*Зроблено висновки про те, що 1970-ті–1980-ті рр. стали ключовим етапом у розвитку турецького курдизму, а світоглядні позиції і політична діяльність А. Оджалана мали вирішальний вплив на формування стратегії РПК в контексті боротьби за права курдів у Туреччині та інших країнах Близького Сходу. «Курдське питання» стало центральним у відносинах між турецьким урядом і курдськими громадами, ускладнило внутрішньополітичну ситуацію і створило напруженість у міжнародних відносинах.*

*Період 1970-х–1980-х рр. є важливим для розуміння сучасної ситуації як в Туреччині, так і в регіоні Близького Сходу, а також перспектив розвитку турецького курдизму з акцентом на партикулярні тенденції, що обмежує перспективи власного державотворення.*

**Ключові слова:** Близький Схід, Турецька Республіка, Турецький Курдистан, курдський національний рух (курдизм), «курдське питання», Абдулла Оджалан, Робітничая партія Курдистану, партикуляризм.

**Постановка проблеми.** Актуальність теми дослідження обумовлена загостренням ситуації на Близькому Сході, пов'язаної з невирішеністю «курдського питання». Розгортання ізраїльсько-палестинського конфлікту і зміна політичного керівництва в Сирії впливають і на становище курдів в Турецькій Республіці: знову лунають заклики про незалежність Курдистану. Нові політичні лідери Турецького Курдистану шукають різні шляхи вирішення цієї проблеми, проте більшість із них залишаються прихильниками ідей Абдулли Оджалана – одного із визнаних лідерів

турецького курдизму. Не менш важливим чинником є попередні спроби європейської інтеграції Турецької Республіки, які не були реалізовані через низку причин, зокрема й нерозв'язність «курдського питання».

Постановка проблеми полягає в дослідженні впливу Абдулли Оджалана та його політичної діяльності на формування та розвиток курдського національного руху, спрямованого проти етнополітики Турецької Республіки. Стаття фокусує увагу на ролі А. Оджалана як лідера Робітничої партії Курдистану (РПК), одного з основних

організаторів і теоретиків боротьби курдів за національно-культурну й політичну автономію в Туреччині. Для того, щоб знайти шляхи вирішення питань сьогодення, варто проаналізувати історію виникнення та розвитку турецького-курдського конфлікту в 70-х – 80-х рр. XX ст. Особливої уваги потребує дослідження трансформації стратегії РПК – від збройної боротьби до політичної участі та дипломатичних зусиль, що дозволяє переосмислити динаміку турецько-курдських відносин і прогнозувати подальші сценарії розвитку ситуації.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Серед останніх праць зарубіжних дослідників, присвячених розвитку «курдського питання», слід відзначити Горана М. Мухамада (Goran M. Muhamad), Набаза Т. Хайята (Nabaz T. Khayyat) «Інтегровані підходи до стратегічного розвитку в Курдському регіоні: перспективи щодо ресурсів, стратегій, інфраструктури та сільського господарства» (2024) [20]. Автори пропонують інтегровані підходи до планування та реалізації стратегій, спрямованих на підвищення економічної стабільності та самодостатності регіону. Вони наголошують на необхідності комплексного підходу, що враховує як внутрішні ресурси, так і зовнішні виклики, приділяють увагу інтеграції даного регіону в світову економічну модель.

Інша важлива праця Мехмета Орхана (Mehmet Orhan) «Дослідницька методологія курдознавства» [28] розглядає методологічні підходи до вивчення курдських студій, аналізує різні дослідницькі методи, які застосовуються в цій галузі сходознавства, та аналізує їхню ефективність і обмеження. Вказана праця є цінним ресурсом для науковців, які займаються курдською тематикою, оскільки надає інструментарій для проведення якісних досліджень.

Дослідження Джуста Джонгердена (Joost Jongerden) «Реверсійна дискурсія, квіринг самовизначення та гендерні розриви: Абдулла Оджалан, Робітнича партія Курдистану та проблема національної держави» (2022) [22] аналізує ідеологічні трансформації в Робітничій партії Курдистану під впливом ідей її лідера А. Оджалана. Автор розглядає, як концепції самовизначення та національної держави переосмислюються через призму гендеру, що призводить до трансформації традиційних національних дискурсів. Праця відкриває нові перспективи в розумінні взаємозв'язку між національними рухами та питаннями ідентичності.

Новий погляд на аналіз проблеми дослідження також дають праці Джуста Джонгердена (Joost

Jongerden) та Ахмета Хамді Аккая (Ahmet Hamdi Akkaya) «Робітнича партія Курдистану та нова ліва течія в Туреччині: аналіз революційного руху в Туреччині через меморіальний текст РПК про Хакі Карера» (2012) [21], Ізабель Кесер (Isabel Käser) «Гірське життя прекрасне!» Гендеризований процес становлення «вільними» в освіті РПК» [23] (2019), Камрана Матіна (Kamran Matin) «Демократичний конфедералізм та соціальна множинність: доброзичлива критика теорії держави Абдулли Оджалана» (2021) [25] та ін.

Значну увагу вивченню «курдського питання» в різних країнах Близького Сходу та в контексті міжнародних відносин приділяли курдські дослідники в Україні Бхарі Абдула Хадер [2], Асо Араз Кадір [5–6], Серушт Наджат [9], а також українські курдознавці О.А. Борділовська [1], В. Голуб [3], М.О. Дмитренко [4], К.І. Кулешова [8], М.С. Пашкевич, В.О. Пашков, В.С. Міщенко [10], Є.Г. Сінкевич, С.М. Попова [11], І. Філоненко [12], І. Червінка [13–14], Л.М. Ямпольська [15–16].

Однак, незважаючи на значну кількість емпіричних наукових розвідок про ситуацію на курдодфонних територіях в окремих державах Близького Сходу, на теоретичному рівні все ще бракує загального бачення перспектив курдського руху та державності, зокрема в Турецькому Курдистані, потребує більш ґрунтовного вивчення роль лідерів курдського національного руху, їхньої політичної, громадської та військової діяльності, зокрема Абдулли Оджалана.

**Постановка завдання.** Мета статті – проаналізувати роль Абдулли Оджалана в антитурецькому русі опору 70-х – 80-х рр. XX ст. Дослідницькі завдання: з'ясувати ідейно-політичні засади діяльності А. Оджалана, проаналізувати основні етапи процесу становлення та структурної еволюції Робітничої партії Курдистану; дослідити вплив «курдського питання» на політичну систему Турецької Республіки в зазначений період; дати оцінку діяльності курдського лідера в контексті боротьби курдської спільноти за політичну автономію / незалежність Турецького Курдистану.

**Виклад основного матеріалу.** 70-ті – 80-ті рр. XX ст. тісно пов'язані з бурхливим сплеском національних ідей по всьому світу. Боротьба за національну ідентичність, права і свободи представників етнічних і релігійних спільнот охопила різні регіони світу. В контексті деколонізації 1960-х – 1970-х рр., активізації національних рухів на Африканському континенті, Азії, Латинській Америці бездержавні нації Близького Сходу, зокрема курди й бербері, почали активно боро-

тися за свої права, автономію або незалежність [19, р. 832]. Для курдів, які були розділені між кількома країнами (Туреччиною, Іраном, Іраком, Сирією), цей глобальний контекст став стимулом до більш активних дій. Значну роль у цих процесах відіграв маркетинг лівої ідеології: на початку 1970-х рр., на хвилі ліворадикальних революційних ідей Абдулла Оджалан, як і більшість інших лідерів, застосував марксистську ідеологію для розвитку національного руху. РПК під його керівництвом адаптувала ідеї марксизму до курдського національного контексту, враховуючи місцеві особливості і глобальні тенденції [29–30].

Народився Абдулла Оджалан (тур. Abdullah Öcalan, курд. Abdullah Ocalan) 4 квітня 1949 р. в Турецькій Республіці, у невеликому курдському поселенні Омерлі, розташованому в провінції Шанлиурфа неподалік від турецько-сирійського кордону. Походив із багатодітної родини селян із племені пазукі, був найстаршим із семи дітей. З дитячих років Абдулла Оджалан був оточений бідністю й важкою щоденною працею своїх батьків і одноплемінників, які змушені були працювати на місцевого землевласника. Перші п'ять років освіти він здобув у початковій школі сусіднього села Джибін. Саме там він уперше звернув увагу на мовний поділ: у турецькому селі населення спілкувалося турецькою мовою, у курдських громадах – курдською [3, с. 155]. Водночас офіційна турецька влада не визнавала існування курдів як окремої етнічної групи, послідовно підтримувала концепцію моноетнічної держави та дискримінувала курдський народ, називаючи його представників «гірськими турками».

У 1971 р. Абдулла Оджалан вступив на факультет політичних наук Анкарського університету – одного з найстаріших і найбільш авторитетних вищих навчальних закладів Турецької Республіки [30, р. 36–37]. Його основою стала Юридична школа, заснована в 1925 р. з ініціативи Мустафи Кемаля Ататюрка. Згодом університет перетворився на важливий осередок інтелектуалів ліворадикального спрямування та політичних активістів.

А. Оджалан не був винятком серед молодих курдів, які здобували середню й вищу освіту завдяки державним програмам. Турецька влада прагнула асимілювати курдське населення, залучаючи молодь до навчання в турецьких навчальних закладах. Однак це супроводжувалося умовою повної відмови від курдської ідентичності: «Ти можеш стати освіченим і зайняти гідне місце в суспільстві, але виключно як турок, а не як

курд», – такою була офіційна позиція турецького авторитарного режиму [30, р. 45]. У межах цієї політики в 1960-х рр. у південно-східних регіонах Туреччини влада відкривала спеціальні школи-інтернати, де курдських дітей навчали бути «правильними турками» [23, р. 15]. Однак ця стратегія налаштувала населення проти влади, оскільки навчальні заклади, де навчалась курдська молодь, сприяли виходу за межі традиційного сільського світогляду, розширювали кругозір і знайомили з ліворадикальними політичними ідеями. Згодом значна частина курдської молоді активно залучалася до лівих політичних партій і рухів, формуючи осердя їхнього активу.

12 березня 1971 р. турецькі військові здійснили черговий державний переворот, що призвів до нового спалаху репресій проти лівих студентських і робітничих рухів. Робітничу партію Туреччини було заборонено, її керівників заарештовано. Влада швидко ліквідувала керівництво збройного партизанського руху. У березні того ж року в провінції Сівас було схоплено трьох впливових діячів Народно-визвольної армії Туреччини (ТНКО), які співпрацювали з курдськими активістами, – Деніза Гезміша, Хусейна Інана та Юсуфа Аслана. 9 жовтня 1971 р. їх засудили до смертної кари й стратили в травні 1972 р. [18, р. 89].

30 березня 1972 р. під час збройного зіткнення з турецькими військовими в Кизилдире загинув відомий ліворадикальний політичний діяч Махір Чаян та ще 8 членів Народно-визвольної партії – Фронту Туреччини (ТНКР-С). Найдовше серед лівих повстанських угруповань протрималась Комуністична партія Туреччини (марксистсько-ленінська) – ТКР/МЛ. Проте в січні 1973 р. сили безпеки схопили її лідера Ібрагіма Кайпак-кая в провінції Тунджелі, де він загинув у в'язниці внаслідок тортур [24, р. 90]. Абдулла Оджалан коротко, але влучно описав життя лівих революціонерів того періоду: «Життя чесного борця за свободу тривало не роками, а зазвичай лише кілька місяців» [30, р. 122].

Смерть відомих турецьких революціонерів викликала широкий суспільний резонанс серед студентської та робітничої молоді. У квітні 1972 р. А. Оджалан разом з однодумцями організував протестну акцію проти розстрілів активістів у Кизилдире. Молодь вийшла на вулиці з гаслами «Махір, Хусейн, Улас – боротьба до перемоги!» Поліція розігнала демонстрацію та заарештувала багатьох її учасників [21]. Вперше Оджалан опинився у в'язниці «Мамак», де активно займався самоосвітою, вивчаючи праці марксистських теоре-

тиків. Там він зав'язав важливі знайомства серед ув'язнених лівих активістів. Після семи місяців ув'язнення, у жовтні 1972 р., його звільнили. Згодом він згадував цей досвід так: «В'язниця стала для мене справжньою школою політичної боротьби» [30, р. 135].

Невдовзі після звільнення А. Оджалан знайомиться з ключовими постатями, які згодом відіграли визначальну роль у формуванні РПК, – Хакі Карером і Кемалем Піром. Обидва були етнічними турками, що підкреслює інтернаціональний характер майбутньої партії, яка від самого початку прагнула подолати вузький націоналізм як прояв реакційного мислення.

Важливою віхою в біографії Абдулли Оджалана стала його участь у Демократичному товаристві вищої освіти Анкари (ADYÖD), створеному у 1973 р. [30, р. 140]. Деякі турецькі ліві організації негативно поставилися до заснування цієї структури, вважаючи її офіційну реєстрацію поступкою режиму. Однак група Оджалана намагалася використати цю легальну платформу для поширення своїх ідей і залучення нових прихильників. По суті, участь у цьому товаристві була останньою спробою діяти у легальному полі, співпрацюючи з турецькими лівими активістами. Однак уже в грудні 1974 р. влада, стурбована зростанням активності організації, заборонила її та заарештувала 162 студентів [21].

У тому ж 1974 р. турецький уряд оголосив амністію, завдяки якій на волю вийшла значна кількість лівих активістів. Частина з них намагалася відновити діяльність розгромлених політичних структур, інші емігрували до Європи. Проте амністія не змінила загальної кризи лівого руху в Туреччині, що виявилось під час турецького вторгнення на Кіпр [7, с. 297]. Більшість турецьких лівих сил підтримала це втручання, вбачаючи в прогресських силах на острові союзників авторитарного афінського режиму «чорних полковників» [17, с. 144].

Починаючи з 1973 р., навколо Абдулли Оджалана формується коло однодумців, що складалося як із курдських, так і з турецьких лівих інтелектуалів. Спочатку до цієї групи входили сам Оджалан, Хакі Карер, Бакі Карер, Фехмі Їлмаз, Алі Хейдар Кейтан, Ібрагім Айдін, Джеміль Бийік, Дуран Калкан. Пізніше до них приєдналися Мехмет Айрі Дурмуш, Мазлум Доган та інші [26]. Оджалан так описував цей період: «Ми були групою молодих людей, які болісно реагували на всі несправедливості навколо, але настільки недосвідчених, що нас було важко назвати навіть аматорами. Вперше

ми зібралися в квітні 1973 року на березі водосховища Чубук в Анкарі. Це було перше засідання нашої особливої курдської групи, під час якого ми дійшли висновку про необхідність активних дій. Ми усвідомили головну причину, яка полягала в тому, що Курдистан став класичною колонією, і це відкриття ми з обережністю поділили один з одним того дня. Так ми розпочали свою діяльність у складі шістьох осіб» [30, р. 135].

У підлітковому віці на свідомість А. Оджалана значно вплинув випадок із його молодшою сестрою Хавою, яку, без її згоди, за домовленістю батьків видали заміж за селянина з іншого населеного пункту. Це стало серйозною емоційною травмою для майбутнього лідера і позначилося на його подальшому світогляді. Згодом він згадував: «Я не відчував ні найменшої симпатії ні до традиційного сільського укладу, ні до того офіційного суспільства, з яким довелося зустрітися в школі» [30, р. 137]. Ці переживання заклали основи його критичного ставлення до навколишньої дійсності та викликали внутрішній протест. Подібні настрої все більше охоплювали суспільство. Черга амністій призупинила національні процеси в країні, але не викорінила їхні причини. Розглядаючи в контексті цих процесів фігуру А. Оджалана, слід зазначити, що в своїй революційній діяльності він спирався на ідеї лідера іракського курдизму Мустафи Барзані, засновника Демократичної партії Курдистану [15; 16] і формував, подібно до нього, основні принципи державотворення курдів.

Іншим важливим аспектом курдського супротиву турецькій владі стало подальше політичне структурування суспільства і створення курдської політичної партії. Це потрібно було, в першу чергу, для закріплення правового статусу організації і демонстрації того, що ідеї курдського національного руху будуються в межах Турецької Республіки, а його учасники готові до діалогу з турецькою владою. Однак самі урядові структури не готові були йти на діалог і продовжували проводити репресії проти учасників цього руху [1, с. 398]. Найбільший вплив на становлення і розвиток світогляду та ідей молодого А. Оджалана справила втрата його однодумця Хакі Карера, що зрештою призвело до розгортання більш радикальних ідей із залученням збройного протистояння турецькій владі.

Про роль і фігуру Хакі Карера для всього курдського національного руху і спадку сьогодення влучно висловився представник Народних сил оборони Курдистану Джихан Деніз: «Травень – місяць героїв. З цієї нагоди я з повагою згадую

всіх героїв Курдистану в особах наших товаришів, які розлучилися зі своїм життям у травні. Товариш Хакі Карер відіграв важливу роль у створенні РПК. Товариш Хакі є тим, хто створив організаційну культуру та мораль партії, прийнявши естафету лідера Абдулли Оджалана. Товариш Хакі був першим, хто повірив Оджалану, він займав своє місце поряд із лідером до останнього подиху. Будучи турком, він мужньо відстоював справу свободи Курдистану. Незважаючи на те, що Хакі Карер не знав курдської мови, він успішно проводив навчання серед курдів. Внаслідок зусиль товариша Хакі Карера на землях Курдистану з'явилися тисячі таких, як він» [21].

Вбивство Х. Карера стало ключовою подією, яка прискорила самоорганізацію групи А. Оджалана в політичну партію. Його смерть Оджалан порівнює зі смертю Христа, вказуючи на те, що перша пролита кров запалила революційний вогонь у серцях борців за незалежність Курдистану, прискоривши остаточне організаційне оформлення Робітничої партії Курдистану. Вбивство Карера поклало кінець «м'явому» періоду діяльності групи та прискорило організаційне оформлення РПК [30, р. 76].

Втрата такого важливого ідеолога, як Хакі Карер, сприяла більш рішучим діям з боку радикально налаштованих курдів. Якщо на перших порах Робітнича партія Курдистану розглядалась виключно як політичне формування, і досягнення цілей мало реалізовуватись виключно шляхом дипломатії та переговорів, то смерть Х. Карера змінила це [21]. Збройні курдські та ліворадикальні турецькі угруповання стали невід'ємною частиною організації для досягнення поставленої мети.

Датою заснування Робітничої партії Курдистану (курд. *Partiya Karkeren Kurdistan*) вважається 27 листопада 1978 р. Біля витоків організації стояли Абдулла Оджалан та його однодумці: Муззлум Доган, Хайрі Дурмуш, Кемаль Пір, Хакі Карер та інші [30, р. 84]. Вони пропрацювали та чітко визначили основні напрямки діяльності партії. На визвольний рух покладалася серйозна політична та історична відповідальність у протистоянні всім формам дискримінації курдського народу.

Створення РПК стало точкою відліку нового, організаційного етапу розвитку курдського національного руху. Разом із долею Робітничої партії Курдистану вирішувалася доля курдської спільноти [22, р. 13]. Першочерговими завданнями курдського руху опору стали: припинення геноциду та насильницької асиміляції мирного населення,

захист опозиціонерів, які стали жертвами тюремного режиму та тортур за прагнення зберегти національну самобутність. Відновлення курдської ідентичності і боротьба за культурно-національну і політичну автономію були неможливі без опору державній програмі будівництва гомогенного турецького суспільства, в якому етнічні і конфесійні спільноти були неспроможні відстоювати своє право на самовизначення [29, р. 23]. Подальший розвиток курдської спільноти був неможливий без повернення до культурних витоків нації. Гостро постала проблема відродження курдської мови (курдофонні регіони Турецької Республіки переважно використовують діалект курманджі) та відновлення її в системі національних цінностей.

Діяльність РПК не обмежувалася питаннями культурно-національного відродження. Проводилася широка робота з громадськістю, оскільки становище нетитульної курдської нації потребувало докорінних змін у соціально-економічній та правовій сферах [13]. Культурний занепад, спровокований розривом між традиційним і капіталістичним укладом, зробив цивільне населення не захищеним. Роз'єднаність та соціальна депресія мали серйозні наслідки. Криза сільської громади внаслідок локальної корупції з боку очільників курдських кланів призводила до того, що населення змушене були продавати свої землі та мігрувати до міст [14, с. 123].

Після військового перевороту 12 вересня 1980 р. і затвердження нової конституції на референдумі 7 листопада 1982 р., що відкрили історію Третьої Турецької Республіки, уряд почав діяти методами «твердої сили». Уявити можливі амністії чи виняткові показові покарання лише найбільш активних учасників протестних рухів у цей період було неможливо. Основний зміст турецької державної ідеології полягав у створенні турецької ідентичності і викоріненні інших національних ідей, що активно закладалося в суспільстві [25, р. 1080]. У першу чергу, такі ідеї проявлялися в стиранні культурних відмінностей між етнічними і релігійними спільнотами. Важливою зміною політики уряду стала заборона проведення організованих зборів і мітингів. Таким чином, можливість живого спілкування з народом і передача ідей курдської ідентичності практично втрачались.

У Конституції 1982 р. були зафіксовані зміни на усунення відмінностей між турками, курдами та іншими етнічними групами [25, р. 1082]. Основний закон Туреччини активно підтримував концепцію єдиної нації (принципи кемалізму), в якій всі

громадяни є турками, що відображає ідею єдиної національної ідентичності. Конституція містить положення, яке обмежує створення політичних партій та організацій, заснованих на етнічних, релігійних чи мовних відмінностях: «Політичні партії можуть бути засновані лише відповідно до принципів, визначених цією Конституцією та законами. Не можуть бути засновані партії, які пропагують расову, національну або релігійну ненависть або які виступають за розкол або підірив територіальної цілісності Турецької Республіки» (стаття 68) [21]. Ці обмеження ускладнюють формування будь-якої політичної сили, яка б представляла інтереси етнічних меншин в рамках існуючої політичної системи Туреччини. РПК, яка спочатку діяла як політична та військова організація, була проголошена терористичною через ідеї, які активно пропагували курдське самовизначення та автономію, що суперечило офіційній етнополітиці Туреччини.

Незважаючи на те, що Конституція формально проголосила рівність всіх громадян, у реальності політика і правові норми Туреччини не завжди забезпечували рівність для етнічних меншин, зокрема курдів. Вони часто стикалися з обмеженнями у формуванні культурної та мовної ідентичності, зокрема забороною на використання курдської мови в публічних сферах і репресіями проти курдських організацій, таких як РПК. Це підкреслює розбіжність між теоретичними принципами рівності, закріпленими в Конституції, і фактичним станом прав етнічних меншин у Туреччині.

Активна політична пропаганда проти курдського населення сприяла негативному ставленню до них з боку турків. Наприклад, у місцях проживання курдів вивішувались банери з образливими та відверто націоналістичними закликами. Саме слово «курд» стало забороненим, а освіта курдською мовою була недопустимою [27, р. 148]. Будь-які культурні відмінності інтерпретувались як пропаганда курдського націоналізму. Змін зазнали назви населених пунктів, географічних об'єктів та взагалі будь-чого, що нагадувало курдську мову. Все це призводило до більш активного залучення курдського населення до збройного протистояння та активної боротьби за власні права [24, р. 63].

У 1984 р. Робітнича партія Курдистану розпочала партизанську війну проти урядових сил на сході та південному сході країни. Турецька влада залучила армію та ввела надзвичайний стан. Курдські бойовики діяли малими групами, користуючись складним рельєфом, прикриттям із сусідніх країн і міжнародною підтримкою. Основною

збройною силою курдів стала Народно-визвольна армія Курдистану (НВАК), зовнішньополітичну діяльність проводив Фронт національного визволення Курдистану (ФНВК). Фінансування забезпечувалося як легальними, так і незаконними джерелами, включно з контролем частини наркотрафіку [30, р. 139]. Курдські партизани проводили диверсії, влаштовували засідки, знищували інфраструктуру та нападали на колаборантів. У 1990-х рр. вони навіть проводили терористичні атаки проти туристичного бізнесу Туреччини та вчителів, але пізніше відмовилися від таких методів. Основні курдські бази розташовувалися на півночі Іраку, куди турецька армія неодноразово здійснювала інтервенцію. З боку Туреччини були застосовані не лише військові дії, а й створення місцевої самооборони («сільські стражі»), проводилися масові депортації населення та встановлення зон безпеки [24, р. 122].

Після 1991 р. ситуація ускладнилася через кризу режиму Саддама Хусейна і повстання іракських курдів, що дозволило Туреччині розширити військові операції на території Іракського Курдистану. Туреччина активно використовувала конфлікти між різними курдськими угрупованнями, уклавши союз із лідером іракських курдів Масудом Барзані. З 1990-х рр. вторгнення турецьких військ на північ Іраку стали регулярними. Так само участь в подальший подіях брала і Сирія. 1980-ті–1990-ті рр. лідер курдського руху А. Оджалан провів саме тут. З Сирії він керував діями повстанців, а також займався активною прокурдською пропагандою, видаючи праці, які підтверджували відмінності турків і курдів. У 1980-х – на початку 1990-х рр. сирійський уряд підтримував дії РПК проти Туреччини, озброюючи та навчаючи її членів у таборах біля ліванської долини Бекаа, яка була окупована сирійською армією. З середини 1980-х рр. РПК з такою підтримкою мала вже багатотисячну партизанську армію, яка отримала назву Армія визволення народів Курдистану [3, с. 156]. Міжнародні правозахисні організації, такі як Amnesty International та Human Rights Watch, документували порушення прав людини в Турецькому Курдистані та закликали до припинення насильства і пошуку мирного врегулювання конфлікту [25, р. 1075]. Їхні звіти та зауваження надавали міжнародну платформу для обговорення ситуації.

Восени 1998 р. сирійська влада під тиском з боку Туреччини депортувала А. Оджалана. Пробувши деякий час у Російській Федерації, він був змушений вирушити до Італії, звідки вилетів до

Кенії, де переховувався у посольстві Греції. Тримісячний «вояж» А. Оджалана закінчився арештом турецькими спецслужбами на території Кенії. З 1999 р. він перебуває у турецькій в'язниці [24, р. 252].

Абдулла Оджалан – не лише визнаний політичний лідер турецьких курдів, а й теоретик сучасного курдського націоналізму, автор фундаментальних праць із соціальних та національних проблем. 17 березня 1993 р. на прес-конференції, проведений у ліванському місті Бар-Еліасі, курдський лідер наголосив, що РПК «прагне розвивати взятий політичний курс на мирне, демократичне врегулювання курдського питання» [29, р. 13]. Перебуваючи за ґратами, він продовжує впливати на політичні ідеї лідерів Курдистану та офіційну ідеологію РПК.

**Висновки.** Таким чином, період 1970-х – 1980-х рр. заклав основи для боротьби турецьких курдів за власну ідентичність, національно-культурну і політичну автономію. Основну роль у цьому процесі відіграли ідеї Абдули Оджалана, Хакі Карера та інших ідеологів курдського руху в Турецькій Республіці. А. Оджалан залишається ключовою фігурою в курдському національному русі. Його стратегія, що поєднувала ідеї соціалізму з радикальними методами боротьби за право на самовизначення, істотно вплинула на розвиток курдського національного руху в наступні десятиліття.

Заснована ним у 1978 р. Робітнича партія Курдистану стала ядром політичного об'єднання

турецьких курдів і пройшла кілька етапів еволюції. Спочатку РПК виступала за мирний шлях досягнення курдської автономії у рамках Турецької Республіки, однак під тиском репресій з боку турецької влади, з середини 1980-х рр. вона радикалізувалася й перейшла до збройної боротьби. Період 1970-х – 1980-х рр. відзначався активним збройним опором РПК авторитарним структурам Турецької Республіки, які прийшли до влади в результаті військових переворотів 1971 та 1980 рр.

Політика турецького уряду щодо розвитку курдського руху та його політичного структурування також зазнала змін: якщо на перших етапах влада готова була йти на діалог, а засудженим діячам курдського руху, які брали участь у протестах, надавалась амністія, то у другій половині 1980-х рр. турецький уряд використовував зброю для придушення курдських формувань – як на своїй території, так і на території Іраку та Сирії. «Курдське питання» стало ключовим у відносинах між турецьким урядом і курдськими громадами, ускладнило внутрішньополітичну ситуацію і створило напруженість у міжнародних відносинах.

Період 1970-х – 1980-х рр. став надзвичайно важливим для розуміння сучасної ситуації як в Туреччині, так і в регіоні Близького Сходу, а також перспектив розвитку турецького курдизму з акцентом на партикулярних тенденціях, які обмежують перспективи власного державотворення, що може стати перспективою для подальших наукових досліджень із цієї тематики.

### Список літератури:

1. Борділовська О.А. Моделі врегулювання курдської проблеми: досвід чотирьох близькосхідних каїн. *Гілея: науковий вісник*. 2014. № 86. С. 397–403.
2. Бхарі Абдула Хадер. Курдська проблема в міжнародних відносинах на Близькому та Середньому Сході в середині 70-х – 90-ті рр. Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. К.: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. 19 с.
3. Голуб В. Становище курдської меншини на території Туреччини, Іраку, Ірану та Сирії наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Міжнародні відносини». 2010. Вип. 2. С. 154–163.
4. Дмитренко М.О. Курдська проблема в контексті суспільно-політичної трансформації Іраку. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. 89 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/24657>
5. Кадір А. Відносини Іракського Курдистану з Ісламською Республікою Іран: політичний, економічний та ідеологічний аспекти. *Регіональні студії*. 2018. № 15. С. 57–63.
6. Кадір А. Відносини Іракського Курдистану з США у 1990–2000-х рр.: чинники співпраці та основні протиріччя. *Вісник Львівського університету*. Серія «Міжнародні відносини». 2019. Вип. 46. С. 137–151.
7. Ковальський С.В. Формування міжетнічних протиріч на Кіпрі в 1960–1963 рр.: правовий аспект. *Гуржійські історичні читання: збірник наукових праць*. Черкаси, 2012. Вип. 5. С. 296–298.
8. Кулешова К.І. «Турецька модель» як інструмент зовнішньої політики США на Великому Близькому Сході: автореф. дис. ... канд. пол. наук: 23.00.04. Одеса: Нац. ун-т «ОЮА», 2015. 219 с.
9. Наджат С. Відносини між Іракським Курдистаном та Іраком у другому десятилітті ХХІ ст.: пошук оптимальної моделі співіснування. *Політичне життя*. 2018. № 4. С. 102–106.

10. Пашкевич М.С., Пашков В.О., Міщенко В.С. Курдське питання на Близькому Сході у XXI ст. *Регіональні студії*. 2020. Вип. 20. С. 173–178. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2020.20.28>
11. Сінкевич Є.Г., Попова С.М. Курдська проблема на рубежі XX – XXI ст. *Історичний архів*. 2009. Вип. 4. С. 98–101.
12. Філоненко І. Курдський сепаратизм: причини та наслідки. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка*. Серія: Географія. 2019. № 2. С. 67–74.
13. Червінка І. Курдська проблема в Туреччині та перспективи її врегулювання. *Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива: збірник матеріалів Першої міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених*. 2013. Вип. 3. С. 43–46. URL: [https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2311/1/Chervinka\\_NZ\\_stud\\_Vyp-3\\_turyzm.pdf](https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2311/1/Chervinka_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf)
14. Червінка І. Перспективи врегулювання курдського питання в контексті інтеграції Туреччини до ЄС. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2013. Вип. 2(6). С. 122–126. URL: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/220/220>
15. Ямпольська Л.М. The Kurdish National Movement in the Context of State-forming Processes in Iraq in the XXth – at the Beginning of the XXIst Century. *Development Trends in Social Science in the Era of Digitalization: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. P. 336–370. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-292-0-15>
16. Ямпольська Л.М. Курдський національний рух і військово-політична діяльність Мустафи Барзані (1903-1979). *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць*. Київ: Видавництво «Гілея». 2017. Вип. 122 (7). С. 153–158.
17. Ясірова Ю. Програмні засади політичних партій Республіки Кіпр з кіпрської проблеми в контексті процесу євроінтеграції. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. Політологія. 2014. Вип. 10. С. 141–150.
18. Edmonds C.J. Nationalism and Separatism. *Journal of Contemporary History*. 1971. № 6 (1). P. 87–107. DOI: <https://doi.org/10.1177/002200947100600105>
19. Diane E. King. Kurdistan: Crafting of National Selves by Christopher Houston. *American Ethnologist*. 2010. Vol. 37, Issue 4. P. 832–833. DOI: [10.1111/j.1548-1425.2010.01287\\_4.x](https://doi.org/10.1111/j.1548-1425.2010.01287_4.x)
20. Goran M. Muhamad, Nabaz T. Khayyat. Integrated Approaches for Strategic Development in the Kurdistan Region: Perspectives on Resources, Strategies, Infrastructure, and Agriculture, 2024. DOI: [http://dx.doi.org/10.1007/978-981-97-7725-9\\_1](http://dx.doi.org/10.1007/978-981-97-7725-9_1)
21. Jongerden, J., Akkaya A.H. The Kurdistan Workers Party and a New Left in Turkey: Analysis of the Revolutionary Movement in Turkey through the PKK's Memorial Text on Haki Karer. *European Journal of Turkish Studies*. 2012. № 14. DOI: <https://doi.org/10.4000/ejts.4613>
22. Jongerden J. Reverse Discourse, Queering of Self-Determination, and Sexual Ruptures: Abdullah Öcalan, the Kurdistan Workers Party, and the Problem of the Nation-State. *Geopolitics*. 2022. № 28(12). P. 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1080/14650045.2022.2088363>
23. Käser I. «Mountain life is beautiful!» The Gendered Process of Becoming «Free» in PKK Education. *Kurds in Turkey: Ethnographies of Heterogeneous Experiences*, ed. L. Drechselová and A. Çelik. Lanham: Lexington Books. 2019. P. 11–30.
24. Marcus A. Blood and Belief: The PKK and the Kurdish Fight for Independence. N. Y.: New York University Press, 2007. 305 p.
25. Matin K. Democratic Confederalism and Societal Multiplicity: A Sympathetic Critique of Abdullah Öcalan's State Theory. *Geopolitics*. 2021. № 26 (4). P. 1075–1094. DOI: <https://doi.org/10.1080/14650045.2019.1688785>
26. Moumdjian G. The Kurds in Turkey EU Accession and Human Rights, Kerim Yildiz. URL: [https://www.academia.edu/34257722/The\\_Kurds\\_in\\_Turkey\\_EU\\_Accession\\_and\\_Human\\_Rights\\_Kerim\\_Yildiz](https://www.academia.edu/34257722/The_Kurds_in_Turkey_EU_Accession_and_Human_Rights_Kerim_Yildiz)
27. Omerkhali (Usoyan) Kh. R. On the Question of the Genesis of Yezidism in Connection with the Initiation Ceremony in Vedic Religion, Zoroastrianism and Yezidism. *International Conference on Kurdish Studies*, 2004, May 17–19. Cracow: Polish Academy of Sciences Press. Vol. 1. P. 145–151.
28. Orhan M. Research Methodology in Kurdish Studies. *Anthropology of the Middle East*. 2020. Vol. 15. Issue 1. DOI: <http://dx.doi.org/10.3167/ame.2020.150102>
29. Öcalan A. War and Peace in Kurdistan: Perspectives for a Political Solution for the Kurdish Question. Cologne: International Initiative «Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan», 2009. 48 p.
30. Özcan A.K. Turkey's Kurds. A Theoretical Analysis of the PKK and Abdullah Öcalan. L. – N. Y.: Taylor and Francis Group, 2006. 256 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203019597>

**Novikov I.A., Yampolska L.M. THE ROLE OF ABDULLA OCALAN – LEADER OF THE KURDISTAN WORKERS' PARTY IN THE ANTI-TURKISH RESISTANCE (1970s–1980s)**

*The article is devoted to the participation of the leader of the Kurdish national movement, Abdullah Öcalan, in the anti-Turkish resistance movement of the 1970s–1980s. The main task is to clarify the ideological and political principles of A. Öcalan's activities to analyze the prerequisite stages of the formation and evolution of the Kurdistan Workers' Party (PKK); to investigate the influence of the Kurdish issue on the political system of the Republic of Turkey in the specified period; to assess the activities of the Kurdish leader in the context of the struggle of the Kurdish community for political autonomy/independence of Turkish Kurdistan.*

*The authors used general scientific and special historical research methods.*

*The causes and general context of the emergence and development of the Turkish-Kurdish conflict in the 70s – 80s of the XX century are analyzed. Particular attention is paid to the ideologists of Turkish Kurdism (Abdullah Öcalan, Haki Karer, Baki Karer, Fehmi Yilmaz, Ali Hayder Keitan). This group of Kurdish and Turkish left-wing radical intellectuals became the founders of one of the most radical parties in the political structure of the Republic of Turkey – the Kurdistan Workers' Party (PKK). The main stages of the development of the PKK, the transformation of its strategy from armed struggle to political participation and the use of diplomatic means, are identified, which allows us to rethink the dynamics of Turkish-Kurdish relations and predict scenarios for the development of the situation.*

*The conclusions are drawn that the 1970s–1980s were a key stage in the development of Turkish Kurdism, as well as the ideological positions and political activities of A. Öcalan had a decisive influence on the formation of the PKK's strategy in the context of the struggle for the rights of the Kurds in Turkey and other countries of the Middle East. The Kurdish issue became central in the relations between the Turkish government and Kurdish communities, complicated the domestic political situation and created tension in international relations.*

*The period of the 1970s – 1980s is important for understanding the current situation in Turkey and the Middle East region, as well as the prospects for the development of Turkish Kurdism with an emphasis on particularistic tendencies, which limits the prospects for its own state formation.*

**Key words:** Middle East, Republic of Turkey, Turkish Kurdistan, Kurdish national movement (Kurdism), Kurdish issue, Abdullah Öcalan, Kurdistan Workers' Party, particularism.